

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять з дисципліни

«УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ»

*(для здобувачів вищої освіти денної форми навчання
спеціальності 014 «Середня освіта (українська мова і література)»)*

(Електронне видання)

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри
української філології та
журналістики
Протокол № 7 від 24.02.2023 р.

Київ 2023

УДК 398(072)

Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Усна народна творчість» (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання спеціальності 014 «Середня освіта (українська мова і література)») / Уклад. : О. Л. Кравченко. – Київ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. – 30 с.

Вивчення курсу «Усна народна творчість» передбачає ознайомлення зі специфікою фольклорної творчості, жанровою системою усної народної творчості, поетикою окремих фольклорних жанрів, характерними рисами розвитку постфольклорних явищ; вироблення навичок аналізу наукових досліджень із проблем фольклористики, філологічного аналізу фольклорного твору, пошуку відмінностей між фольклорною й літературною поетиками тощо.

Укладачі: О. Л. Кравченко, к. філол. н., доц.

Рецензент: Г. П. Бондаренко, к. пед. н., доц.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Практичне заняття № 1 – 2. Усна народна творчість як генетичний код нації.....	5
Практичне заняття № 3. Основні світоглядні системи українського фольклору.....	8
Практичне заняття № 4. Календарно-обрядова творчість.....	11
Практичне заняття № 5. Родинно-побутові пісні.....	13
Практичне заняття № 6 – 7. Суспільно-побутові пісні.....	14
Практичне заняття № 8 – 9. Героїчний епос: билини, думи, історичні пісні....	15
Практичне заняття № 10. Народні балади.....	18
Практичне заняття № 11 – 12. Казкова проза.....	19
Практичне заняття № 13. Історична проза.....	22
Практичне заняття № 14. Новітня стадія розвитку фольклору	23
Додаток А. Характеристика фольклорного жанру.....	26
Список рекомендованої літератури	27

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Усна народна творчість» відноситься до обов'язкових освітніх компонент підготовки фахівця зі спеціальності 014 «Середня освіта (українська мова і література)». Курс вивчається протягом першого семестру. Після опанування дисципліни здобувачі вищої освіти складають іспит.

Представлені методичні вказівки охоплюють специфіку фольклорної творчості, жанрову систему усної народної творчості, поетику окремих фольклорних жанрів, характерні риси розвитку постфольклорних явищ, що передбачено опанувати, виконавши 14 практичних занять та самостійну роботу. Поширені плани практичних спрямовані на розвиток інтелектуальних можливостей здобувачів вищої освіти, формування навичок самостійної пізнавальної діяльності. Творчі завдання до кожного практичного заняття націлені на вироблення у здобувачів вищої освіти інтересу до дослідницької діяльності.

При складанні списку рекомендованої літератури до практичного заняття викладач орієнтувався на джерела, які можна знайти у відкритому доступі. При цьому не вказувалися підручники й посібники, у котрих висвітлюються розвиток народної творчості від витоків до сучасності. Такі джерела винесені в «Список рекомендованої літератури».

Опрацювання найновіших фольклористичних студій не тільки допоможе зрозуміти особливості виникнення й передачі фольклорних текстів, зокрема трансляції та побутування постфольклорних інтернетних творів, надати вивченню конкретних народнопоетичних жанрів широти й актуальності, поглибити понятійний і термінологічний апарат, а й дозволить підготуватися до виконання творчих завдань самостійної роботи.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1 – 2

Усна народна творчість як генетичний код нації

1. Усна народна творчість: визначення, кореляція з терміном «фольклор», сучасні дефініції поняття «фольклор», основні ознаки та специфіка, чинники впливу на формування.

2. Періодизація та характеристика фольклору доісторичної епохи усної народної творчості на українських землях.

3. Періодизація та характеристика фольклору історичної епохи.

3.1. Княжий період: трансформація традиційних форм, залишки фольклорних творів у писемних пам'ятках давньоруської літератури.

3.2. Розвиток українського фольклору до XVIII ст. Український фольклор у слов'янських літературних збірниках та граматиках.

3.3. Взаємозв'язок нової української літератури з фольклором.

3.4. Багатоаспектність українського фольклору XX ст. Явища постфольклорної практики.

4. Фольклористика як наука про УНТ.

4.1. Напрями та школи світової фольклористики.

4.2. Етапи розвитку українських фольклористичних досліджень XIX – XXI ст.

4.3. Тенденції розвитку і проблеми сучасної української фольклористики.

5. Зв'язок фольклору з іншими формами культури.

Завдання для самостійної роботи

1. Сформулювати мету вивчення фольклору.

2. З'ясувати, у чому полягає національна специфіка українського фольклору.

3. Висвітлити питання критичного розгляду дефініцій терміна «фольклор» (за Н. Лисюк).

4. Пояснити, як фольклор сприяє пізнанню ментальності народу.

5. Ознайомитися з тематикою статей, розміщених у часописі «Народна творчість та етнологія» за останній рік. Визначити проблеми фольклористичних досліджень у ХХІ ст.

6. Заповнити таблицю. Порівняти свою таблицю з періодизаціями українських фольклористів (див. таблицю Я. Гарасима). Пояснити відмінності в періодизаціях.

	Назва періоду	Особливості життя людей, духовної й матеріальної культури, суспільно-політичних обставин	Жанри
доісторична епоха			
історична епоха			

Еволюційна схема періодизації історії українського пісенного фольклору (за Я. Гарасимом)

	І. Вагилевич	М. Костомаров	В. Антонович М. Драгоманов (періодизація історичних пісень)	М. Грушевський	Ф. Колесса
Доісторичний період	1. Обрядові пісні є «святим віном дідів передхристиянських»	1. Первісний (доісторичний) період		1. Епоха історії родоплемінної доби перед розселенням 2. 500-ліття народної творчості в умовах розселення і хліборобства (IV–X ст.) Обрядова поезія	Передхристиянська доба: розвиток обрядової поезії
Історичний період	2. Княжі часи 3. «Запоріжжя лицарських діл гомін...»	2. Дружинно-князівський, або докозацький, період 3. Козацький період 4. Післякозацький період, або селянський, період	1. Пісні віку дружинно-князівського (IX–XV ст.) 2. Пісні віку козацького (кінець XV – кінець XVIII ст.) 3. Пісні віку гайдамацького	3. 500 років київсько-галицької доби (IX–XIV ст.), знайомство з християнством, пережитки поганства, дружинний епос 4. Епос пізніх	2. Старовинна доба: розквіт лицарсько-дружинної поезії й нова верства обрядових пісень з християнським забарвленням 3. Середня доба: золотий вік ук-

			(XVIII ст.) 4. Період віку рекрутського (кінець XVIII ст.) 5. Пісні про волю (в Австрії – з 1848 р., у Росії – з 1861 р.)	княжих і переходових віків (кінець XII–початок XVII ст.) 5. Поезія, що становить «головну окрасу української нації» (XVII–XVIII ст.)	раїнської народної поезії (козацькі історичні пісні й думи) та бурхливий розвиток любовної лірики 4 Новітня доба: короткі пісенні форми (коломийки і т.ін. любовного, жартивливого й танцювального характеру)
--	--	--	---	---	--

Рекомендована література

1. Вовк М. П. Вивчення фольклористичної спадщини викладачів класичних університетів України (XIX – XX ст.): метод. реком. до курсу «Українська народна творчість» для студентів філологічних факультетів університетів. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014. 70 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/6726/1/%D0%92%D0%BE%D0%B2%D0%BA_%D0%A4%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%87%D1%96%D0%B2.pdf
2. Гарасим Я. Нариси до історії української фольклористики: навч. посіб. Київ : Знання, 2009. 301 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Harasym_Yaroslav/Narysy_do_istorii_ukrainskoi_folklorystyky/
3. Денисюк І. Національна специфіка українського фольклору. *Слово і час*. 2003. № 9. С. 17–23; № 10. С. 41–49. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/173519/04-Denysyuk.pdf?sequence=1>

4. Дмитренко М. Українська фольклористика. Історія. Теорія. Практика. Київ : Ред. часопису «Народознавство», 2001. 376 с. URL: <http://ukrlife.org/main/evshan/folklorystyka.htm>
5. Лисюк Н. А. Постфольклор в Україні. Київ : Агентство «Україна», 2012. 348 с. URL: https://www.academia.edu/3714968/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%84%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D1%80_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96
6. Періодизація фольклору. URL: <https://sites.google.com/site/ukrainskipismennikierofeeva/usna-narodna-tvorcist/-4-periodizacia-folkloru>
7. Пилипчук С. Міфологічна школа в оцінці Івана Франка. *Вісник Львівського університету*. Серія: Філологія. 2010. Вип. 43. С. 107–116. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Pylypchuk_S_Mifolohichna_shkola_VLU_2010_43.pdf
8. Франко І. Дві школи в фольклористиці. *Твори*: У 50 т. Т. 29. Київ : Наук, думка, 1981. С. 416–424. URL: <https://www.i-franko.name/uk/Folklore/1895/DviShkolyVFolklorystyci.html>
9. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль, 1994. 480 с. URL: <http://litopys.org.ua/chyzh/chy.htm>
10. Народна творчість та етнологія. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Основні світоглядні системи українського фольклору

1. Дохристиянські вірування давніх слов'ян: первісні вірування та культи, їх вплив на УНТ.
2. Характеристика давньослов'янського пантеону. Народна демонологія.
3. Вивчення міфів у середній школі.
4. Магія як найдавніший пласт народної творчості, її види.

5. Замовляння, заклинання, прокляття (закляття), клятви.

6. Зв'язок жанрів, що виникли на основі первісних вірувань, з художньою літературою.

Завдання для самостійної роботи

1. Пояснити, що таке антропоморфізм, зооморфізм, тотемізм, анімізм, міфологічна свідомість.

2. Заповнити таблицю.

Жанр, що виник на основі первісних вірувань	Ритуально-міфологічна основа жанру	Якими діями супроводжувалося виконання	Особливості поетики

3. Проаналізувати, чим міф відрізняється від казки (за О. Ніколенко).

Міф	Казка
Основа міфу — реальні події, явища природи, перетворені людською фантазією.	Основа казки — вигадка.
Відображає колективні уявлення про світ, його створення, будову, істот, що його населяють.	Відображає уявлення про окремі аспекти людського буття, риси людей, мораль.
Пояснює світ.	Розважає та повчає.
Міфу вірили.	Казку завжди сприймали як витвір фантазії.
Діють міфологічні персонажі — боги, герої, дивовижні істоти.	Переважають звичайні люди, тварини, речі, яких інколи наділяють чарівними властивостями.
Зображує світ у його неподільності й складності.	Зображує протистояння добра і зла, у якому добро завжди перемагає.

4. Порівняти слов'янські космогонічні міфи з космогонічними міфами давньогрецькими, давньоєгипетськими, індійськими. Знайти спільне й відмінне.

5. Прочитати міфи «Дажбог», «Про сокола-рода», «Берегиня» та ін. З'ясувати, які явища або процеси намагалися пояснити наші предки цими міфами.

6. На основі аналізу навчальних програм для 6 – 9 класів з'ясувати, в яких творах з'являються боги або представники нижньої міфології.

Рекомендована література

1. Айдачич Д. Демони і боги в слов'янських літературах. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 183 с. URL: https://www.academia.edu/33681906/%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B8_%D1%96_%D0%B1%D0%BE%D0%B3%D0%B8_%D0%B2_%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%D1%85?email_work_card=thumbnail
2. Зарубіжна література: підруч. для 6 кл. закл. загальн. середн. освіти / О. М. Ніколенко, Т. М. Конєва, О. В. Орлова, М. О. Зуєнко, О. І. Кобзар. Київ : Грамота, 2020. 224 с. URL: <https://svarog.cx/product/zarubizhna-literatura-6-klas-nikolenko-o-m-2/>
3. Кононенко О. А. Українська міфологія. Божества і духи. Харків : Фоліо, 2017. 191 с. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=8QNjDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA4&dq=%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0+%D0%BC%D1%96%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F&ots=pRty-wqKn7&sig=QyqfVwf2e2HnMx1pxj9-8BddtDY&redir_esc=y#v=onepage&q=%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BC%D1%96%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F&f=false
4. Костомаров М. Слов'янська міфологія. URL: <http://litopys.org.ua/kostomar/kos05.htm>
5. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу (Ескіз української міфології). Київ : АТ «Обереги», 1992. 88 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Nechui-Levytskyi/Svitohliad_ukrainskoho_narodu/
6. По суті. Українська міфологія. URL: https://www.youtube.com/@po_suti_/playlists
7. Поліські народні замовляння. URL: <https://spadok.org.ua/folklor/poliski-narodni-zamovlyannya>

8. Фольклор – народна мудрість. URL: <https://mala.storinka.org/%D1%84%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%B%D0%BE%D1%80-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D1%83%D0%B4%D1%80%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.html>
9. Spadok.org.ua: інформаційно-аналітичний і культурно-просвітницький портал. URL: <https://spadok.org.ua/>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Календарно-обрядова творчість

1. Ритуально-міфологічна основа циклів календарної обрядовості. Особливості жанрових утворень.
 - 1.1. Весняний цикл.
 - 1.2. Літній цикл.
 - 1.3. Осінній цикл.
 - 1.4. Зимовий цикл.
2. Драматизовані календарно-обрядові дійства.
3. Зв'язок жанрів календарно-обрядової творчості з художньою літературою.

Завдання для самостійної роботи

1. Заповнити таблицю.

Жанр календарно-обрядової творчості	Ритуально-міфологічна основа жанру	Якими діями су-проводжувалося виконання	Особливості поетики

2. Проаналізувати один із жанрів календарно-обрядової творчості (див. додаток А).

3. З'ясувати жанровий різновид, символіку, художні особливості однієї календарно-обрядової пісні кожного циклу.

4. Пояснити, чому «магічні на перший погляд звичайні господарські, утилітарні речі, які сприймалися як потреба, згодом набули глибокого символічного змісту. <...> визнане традицією як канонічне та типізоване, надалі ставало обов'язковим атрибутом естетичного» (Г. Коваль).

Рекомендована література

1. Коваль Г. Еволюція календарно-обрядової традиції: від магічного до поетико-естетичного. *Народознавчі зошити*. 2013. № 5 (113). С. 803–810. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/95012>

2. Стоянова Ю. А. Староукраїнська космогонічна колядка: семіотичний аналіз. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. № 47. С. 74–78. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73884/19-Stoyanova.pdf?sequence=1>

3. Шевченко Н. Український обрядовий календар як феномен нематеріальної культурної спадщини. URL: https://www.researchgate.net/profile/Yulia-Shemenova/publication/337826110_Vulicne_mistectvo_ak_zasib_spilkuvanna_z_meskancami_mista/links/5decf3bc92851c83646cf239/Vulicne-mistectvo-ak-zasib-spilkuvanna-z-meskancami-mista.pdf#page=105

4. Фольклор — народна мудрість. URL: <https://mala.storinka.org/%D1%84%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%B%D0%BE%D1%80-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D1%83%D0%B4%D1%80%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.html>

5. Spadok.org.ua: інформаційно-аналітичний і культурно-просвітницький портал. URL: <https://spadok.org.ua/>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Родинно-побутові пісні

1. Поняття про народну лірику, її жанрові різновиди (цикли), відмінність від літературної лірики.
2. Родинно-побутові пісні: тематика, поетика.
3. Жанрова система танцювальних пісень: коломийки, шумки, частівки.
5. Пісні літературного походження. Романси.

Завдання для самостійної роботи

1. З'ясувати різновид, мотив, психологізм, символіку, художні особливості пісні про кохання, пісні про сімейне життя, пісні про трагічні сімейні обставини, сатирично-гумористичної пісні.
2. Охарактеризувати особливості творення народнопоетичного портрета закоханої жінки.
3. Описати символічні коди поведінки молоді, що збереглися в народних піснях про кохання. Як ці коди характеризують основні моральні домінанти українців.
4. Визначити лексико-семантичні поля символіки українських народних пісень про кохання.
5. Пояснити, як у коломийках відображається традиційна суспільна дійсність.
6. Проаналізувати пісню літературного походження («Реве та стогне Дніпр широкий» (Т. Шевченко), «Ще не вмерла Україна» (П. Чубинський), «Їхав козак за Дунай» (С. Климовський), «Молитва» (О. Кониський), «Ніч яка місячна, ясна, зоряна» (М. Старицький), пісні Марусі Чурай тощо).

Рекомендована література

1. Бокало І. Стереотипи поведінки української молоді (за матеріалами українських народних пісень про кохання). URL:

<http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/77455/20-Bokalo.pdf?sequence=1>

2. Мельник Н. Г. Соціально-побутова коломийка: традиційне осмислення суспільної дійсності. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2014. № 10. С. 204–210. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/view/433>

3. Петленко Н. П. Образність символів українських народних пісень про кохання. URL: <http://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/12-7.pdf#page=121>

4. Чуй А. Дівочі образи народних пісень про кохання. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Філологічні науки : Літературознавство*. 2015. № 9 (310). С. 189–193. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/9491>

5. Український автентичний фольклор. #1. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XDE8szN-3oY>

6. Цифровий архів фольклору Слобожанщини та Полтавщини. URL: <https://folklore.kh.ua/>

7. Spadok.org.ua: інформаційно-аналітичний і культурно-просвітницький портал. URL: <https://spadok.org.ua/>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6 – 7

Суспільно-побутові пісні

1. Загальна характеристика суспільно-побутових пісень.

2. Жанрова система соціально-побутових пісень: провідні мотиви й образи козацьких, чумацьких, кріпацьких, наймитських, бурлацьких, заробітчанинських, рекрутських і солдатських, жовнірських, ремісничих і робітничих, емігрантських пісень.

Завдання для самостійної роботи

1. Заповнити таблицю.

Жанр суспільно-побутових пісень	Час виникнення, суспільно-політичні умови виникнення	Мотиви	Особливості поетики

2. Визначити лексико-семантичні поля символіки козацьких пісень.

3. Охарактеризувати два основні психологічні типи ліричного героя в чумацьких піснях.

Рекомендована література

1. Микитів Г. В. Художньо-образна парадигма символів в українських козацьких піснях. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/2008-fil-2.pdf#page=146>

2. Проскурова С. Чумаки як виразні носії ментальності та етнічного архетипу українця. URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2000/5/articles/19.pdf>

3. Український автентичний фольклор. #1. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XDE8szN-3oY>

4. Цифровий архів фольклору Слобожанщини та Полтавщини. URL: <https://folklore.kh.ua/>

5. Spadok.org.ua: інформаційно-аналітичний і культурно-просвітницький портал. URL: <https://spadok.org.ua/>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8 – 9

Героїчний епос: билини, думи, історичні пісні

1. Героїчний епос як явище світової культури, етапи його розвитку. Епос усний та книжний.

2. Жанр билини: визначення, поетика, цикли. Проблема віднесення билин до українського героїчного епосу.

3. Походження українського героїчного епосу: народних дум та історичних пісень.

3.1. Кобзарі, бандуристи, лірники як творці та виконавці дум. Найвідоміші українські кобзарі.

3.2. Думи ХХ ст., відображення в них трагічних сторінок української історії.

4. Історичної пісні.

4.1. Жанрові риси історичної пісні в порівнянні з думою.

4.2. Цикли історичних пісень.

4.3. Поетика історичних пісень.

4.4. Історичні пісні ХХ ст.

5. Пісні січових стрільців: історично-культурний контекст, автори, класифікація, мотиви, поетика.

6. Використання народних дум та історичних пісень у художній літературі.

7. Вивчення героїчного епосу в середній школі.

Завдання для самостійної роботи

1. Пояснити динаміку героїчного епосу.

2. Аргументувати думку М. Грушевського, що билини – це «пісні, в яких оспівуються події із життя світського керівного класу княжо-дружинної Русі».

3. Довести чи спростувати, що билини мали історичну основу.

4. Схарактеризувати один із жанрів героїчного епосу (див. додаток А).

5. Проаналізувати одну думу («Дума про Марусю Богуславку», «Іван Богун», «Буря на Чорному морі», «Хмельницький та Барабаш», «Втеча трьох братів з города Азова, з турецької неволі» тощо), одну історичну пісню («За Сибіром сонце сходить», «Пісня про Байду», «Чи не той то Хміль», «Ой

Морозе, Морозенку» тощо), одну стрілецьку пісню («Ой у лузі червона калина похилилася», «За Україну» тощо).

6. З'ясувати жанрово-стильові відмінності між думою та історичною піснею.

7. Визначити етапи розвитку наукового знання про історичну пісню в українській фольклористиці.

8. Охарактеризувати узагальнений образ українського козака-звитязця в українському героїчному епосі. Навести приклади.

9. Пояснити, чому пісні січових стрільців актуалізувалися під час російсько-української війни.

Рекомендована література

1. Грушевський М. Історія української літератури. Т. IV. Усна творчість пізніх княжих і переходових віків XIII – XVII. Книга I. URL: <http://litopys.org.ua/hrushukr/hrush4.htm>

2. Дума про голод. ПроСвіт: сайт. URL: <http://prosvit.in.ua/literature/dumy.html>

3. Козлов М. Ілля Муромець та Соловей розбійник (з історії протистояння язичницьких громад східної Русі та чернігівських князів наприкінці XII ст.). URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12336/Kozlov.pdf?sequence=1>

4. Козловський В. Українська народна історична пісня: проблема дефініції. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/94901/04-Kozlovskij.pdf?sequence=1>

5. Конча С. В. До витоків билини про Святогора («Весілля на святих горах»). URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14793/Koncha_Do_vytokiv_bylyny_pro_Sviatohora.pdf?sequence=1

6. Кузьменко О. Стрілецькі пісні як феномен пісенної культури українців. URL: <http://nashe.com.ua/info/39>

7. Снігирьова Л. Жанрова специфіка історичних пісень. URL: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/49666706/Skoriak_A._Food_and_traditional_cooking.pdf?1476720353=&response-content-disposition=inlin...
8. Снігирьова Л. Ліро-епічний герой історичних пісень XV – поч. XVIII ст. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/13582>
9. Ярмоленко Н. Билина як жанр героїчного епосу Київської Русі. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/1386/1/138-153-157.pdf>
10. Цифровий архів фольклору Слобожанщини та Полтавщини. URL: <https://folklore.kh.ua/>
11. Spadok.org.ua: інформаційно-аналітичний і культурно-просвітницький портал. URL: <https://spadok.org.ua/>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10

Народні балади

1. Історичний розвиток балад, джерела сюжетики.
2. Особливості тематики та ідейної спрямованості баладних пісень.
3. Своєрідність трагічного в баладах. Баладний психологізм. Своєрідність моралізування в баладах.
5. Композиційна й наративна структура балад.
6. Особливості фантастики в баладах. Принцип перетворення в українських народних баладах. Види метаморфози.
7. Сюжетно-тематична різноманітність повстанських балад.

Завдання для самостійної роботи

1. Виконати художній аналіз трьох балад («Ой, летіла стріла», «Бондарівна», «Ой на горі вогонь горить», «Козака несуть і коня ведуть» тощо).
2. Охарактеризувати категорію трагічного в баладах (позиція головного персонажа, образна система, мотивація конфлікту, композиція, художні засоби).

3. Визначити поетичні тропи балади.
4. Пояснити міфологічні витoki метаморфози у баладних текстах.
5. З'ясувати функціональне навантаження перетворення.
6. Розкрити спільні жанрово визначальні особливості й відмінності повстанських балад та їх генетичних попередників.

Рекомендована література

1. Ганіч О. М. Продуктивне життя баладної традиції (на матеріалі повстанських пісень). URL: <http://old.burago.com.ua/attachments/article/13/110.pdf#page=251>
2. Качмар М. Метаморфоза в українських народних баладах: генетично-функціональний аспект. *Народознавчі зошити*. 2014. № 4 (118). С. 741–747. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/94470>
3. Козловський В. Естетика української народної балади. URL: https://www.lib.dp.ua/text/mandr2009_5_Kozlovskyj.pdf
4. Козловський В. Поетика трагічного в українській народній баладі. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2015-3/9.pdf>
5. Цифровий архів фольклору Слобожанщини та Полтавщини. URL: <https://folklore.kh.ua/>
6. Spadok.org.ua: інформаційно-аналітичний і культурно-просвітницький портал. URL: <https://spadok.org.ua>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 11 – 12

Казкова проза

1. Проблема визначення і класифікації казок.
2. Зв'язок архаїчного міфологічно-ритуального світосприйняття з жанровою структурою казки.
3. Поетика жанру.

3. Казки про тварин, основні теми, ідеї й образи. Принципи художнього показу персонажів, елементи фантастики, поезика.

4. Фантастично-героїчні казки, їх походження, характерні риси, дійові особи.

5. Соціально-побутові казки. Особливості поезики.

6. Зв'язок народної й літературної казки. Казкові мотиви в художній літературі.

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрити множинність підходів до інтерпретації жанру народної казки.

2. Пояснити міфологічну основу казки. На прикладах показати, як міфонімічна система української чарівної казки відбиває риси міфологічного світогляду.

3. Охарактеризувати функції дійових осіб двох казок, особливо звернувши увагу на медіаторів.

4. Простежити відображення навколишньої дійсності у казках «Мудра дівчина», «Про правду і кривду», «Про ченця» тощо.

5. Прочитати казки, що вивчаються в 5 класі. Розкрити дидактизм казок.

Рекомендована література

1. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. Луцьк : Волинська обласна друкарня. 2005. 310 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Davydiuk_Viktor/Pervisna_mifolohiia_ukrainskoho_folkloru/

2. Карпенко С. Жанрово-видовий феномен української народної казки. URL: <https://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/593>

3. Карпенко С. Народна казка як об'єкт вивчення українського казкознавства. URL: <file:///D:/%D0%A3%D0%9D%D0%A2/%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D>

1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B8.pdf

4. Кирилюк С. В. До питання дефініції народної казки. URL: http://xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/txt/scientific_conference_34/zbornik_Lodz_34_5-2.pdf#page=49

5. Кодола М., Костюк Т. П. Літературна казка як художній феномен. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2019»* : XXI Всеукр. наук. конф. молодих учених. С. 534–535. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/3403/>

6. Порпуліт О. О. Міфонімічний простір чарівної казки: безумовні та ймовірні міфоніми. URL: <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/01/Porpulit.pdf>

7. Степаненко К. В. Медіатори та посередники в чарівній казці: до проблеми диференціації. URL: https://www.researchgate.net/profile/Kateryna-Stepanenko-2/publication/342134144_Mediatori_ta_poseredniki_u_carivnij_kazci_do_problemi_diferenciacii/links/5ee3b5b4a6fdcc73be744768/Mediatori-ta-poseredniki-u-carivnij-kazci-do-problemi-diferenciacii.pdf

8. Чернюк С.Л. Елементи суспільного міфу в українській народній казці «Яйце-райце». URL: [http://eprints.zu.edu.ua/6298/1/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%20Microsoft%20Word%20\(2\).pdf%205.pdf](http://eprints.zu.edu.ua/6298/1/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%20Microsoft%20Word%20(2).pdf%205.pdf)

9. Чернюк С.Л. Міфологічна основа української народної казки «Ох». URL: [http://eprints.zu.edu.ua/6299/1/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%20Microsoft%20Word%20\(3\).pdf](http://eprints.zu.edu.ua/6299/1/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%20Microsoft%20Word%20(3).pdf)

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 13

Історична проза

1. Особливості українських легенд та переказів, бувальщин.
2. Міфологічні, онтомотологічні, апокрифічні, історичні легенди.
3. Класифікація й тематика переказів.
4. Проблема жанрового визначення народних оповідань та бувальщин, їх класифікація.
5. Поетика жанрів.

Завдання для самостійної роботи

1. З'ясувати відмінності між легендами й переказами.
2. Охарактеризувати систему персонажів міфологічних легенд.
3. Визначити трансформацію в народних творах етнічних стереотипів українців щодо про чужинців та історичних реалій співжиття народів.
4. Дослідити взаємозв'язки апокрифів із віруваннями. Проаналізувати три апокрифічні легенди.
5. Записати легенди рідного краю та розкрити їхній зміст.
6. Пояснити термін «топонімічна проза», навести приклади гідронімних, ойконімних, мікротопонімних легенд і переказів, у яких відтворено міфологічні, релігійні, фантастичні, історичні, географічні, побутові мотиви.
7. Проаналізувати один із жанрів історичної прози (див. додаток А).

Рекомендована література

1. Бучіна К. В. Дефініція та функції фольклорної бувальщини: історія питання. URL: <https://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/article/view/9488>
2. Давидюк В. Ф. Українська міфологічна легенда. Львів : Світ, 1992. 176 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/18758>

3. Качмар М. Метаморфозний зріз українських етіологічних легенд. *Народознавчі зошити*. 2013. № 1 (109). С. 45–55. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/94895>
4. Качмар М. Українські етіологічні легенди про народи: генезис, структура, семантика. URL: <http://nz.lviv.ua/archiv/2015-3/12.pdf>
5. Сокіл-Клепар Н. Мікротопоніми в усній народній словесності. URL: <http://195.242.93.226:8080/handle/20.500.12528/1643>
6. Халюк Л. Усне народне оповідання в сучасній фольклористиці. URL: file:///D:/%D0%A3%D0%9D%D0%A2/%D0%BD%D0%B0%D1%80_%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf
7. Шевчук В. В. Апокрифічні легенди у фольклорній традиції подолян. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. 2022. VI. С. 270–274. URL: <http://ohiienko.kpnu.edu.ua/article/view/256372>
8. Spadok.org.ua: інформаційно-аналітичний і культурно-просвітницький портал. URL: <https://spadok.org.ua>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 14

Новітня стадія розвитку фольклору

1. Традиційний фольклор у культурі XX – початку XXI ст.: регресивні, стагнаційні, консерваційні явища. Наслідки занепаду класичного фольклору.
2. Визначення постфольклору, його специфіка.
3. Жанри й особливості мови постфольклорних явищ.
4. Постфольклорні інтернетні твори, їхні особливості, жанри.

Завдання для самостійної роботи

1. Визначити ключові особливості кожного з етапів розвитку фольклору.
2. Пояснити, що таке фольклорна традиція; як вона розвивається та функціонує, що є рушієм переходу фольклору до нового етапу розвитку.
3. Описати відмінності між традиційним і сучасним фольклором.
4. Дати визначення поняттю «фальшлор».
5. Охарактеризувати зміни в побутуванні фольклору в умовах інформаційної доби.
6. З'ясувати, яку роль відіграють постфольклорні інтернетні твори у процесах ціннісних трансформацій.
7. Аргументувати чи заперечити думку Н. Лисюк про «надзвичайну гнучкість, здатність до трансформування [постфольклору] – аж до безпосередньої участі у процесах націєтворення й політичних процесах, де він служить і як політична сила проти опонентів, і як засіб соціальної адаптації та єднання спільноти, і як безпосереднє вираження її єдності, тобто згуртування довкола спільних світоглядних цінностей».

Рекомендована література

1. Вощенко В. Ю. Семіотика постфольклору як засіб масової комунікації.
URL: <http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/11862/1/%2B74-%D1%82%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84.%20%D0%A2.2-245-246.pdf>
2. Григоренко І. В. Інтернет-фольклор: основні теоретичні підходи до визначення поняття. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/28647/Hryhorenko_70-72.pdf?sequence=1
3. Грищенко І. В. Модифікація побутування фольклору в інформаційну добу. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/1_2022/part_3/20.pdf

4. Денисюк Ж. З. Постфольклор комунікативних інтернет-практик у функціонуванні аксіосфери суспільства : дис... доктора культурології : 26.00.01. URL: <http://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/2255?locale-attribute=en>
5. Денисюк Ж. З. Постфольклор як предмет гуманітарних досліджень: до постановки питання. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2016. № 2. С. 19–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkm_2016_2_6
6. Денисюк Ж. З. Постфольклорні креолізовані твори у вимірі візуальної інтернет-комунікації. *Мистецтвознавчі записки*. 2017. Вип. 31. С. 134–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mz_2017_31_16
7. Лисюк Н. Постфольклор в Україні. Київ : Агентство «Україна», 2012. 348 с. URL: https://www.academia.edu/3714968/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%84%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D1%80_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96
8. Лисюк Н. Фольклор як політична зброя. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/172118/13-Lysyuk.pdf?sequence=1>
9. Никончук Н.О. Усна народна творчість та постфольклор у житті сучасної людини: повернення до пережитків чи нові тенденції розвитку? *Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. 2005. Вип. 26. Т. 3. С. 220–224. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/3334/1/7.pdf>

ХАРАКТЕРИСТИКА ФОЛЬКЛОРНОГО ЖАНРУ

План

1. Місце жанру в українському фольклорі.
2. Походження терміна на позначення жанру.
3. Походження жанру, його історичний розвиток.
4. Ознаки жанру. Форма виконання.
5. Класифікація творів аналізованого жанру.
6. Провідні теми, мотиви, образи.
7. Художні особливості (мова, стиль, символіка, художні засоби, сюжет, композиція тощо).
8. Побутування жанру (регіональні особливості, ареал поширення).
9. Зв'язок жанру з художньою літературою.
10. Збирання і дослідження творів жанру українською фольклористикою.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: космогонічні українські народні погляди та вірування / вступ. стаття В. Шевчука. Київ : Довіра, 1993. 414 с.
2. Віннічук А. Український фольклор. Вінниця : ТОВ «Твори», 2018. 124 с.
3. Войтович В. Сокіл-Род. Легенди та міфи стародавніх українців. Рівне : Оріана, 1997. 332 с.
4. Войтович В. Українська міфологія. вид. 2-ге, стереотип. Київ : Либідь, 2005. 664 с.
5. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис у 2 т. Київ : Оберіг, 1991. Т. 1. 450 с.; Т.2. 445 с.
6. Гнатюк В. М. Нарис української міфології / підгот. та опрац. тексту, вступ. ст. і прим. Р. Кирчів. Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2000. 263 с.
7. Головацький Я. Виклади давньослов'янських легенд або міфологія укладена Я.Ф. Головацьким. Київ : [б. в.], 1991. 93 с.
8. Грушевський М. Історія української літератури : в 6 т., 9 кн. Київ : Либідь, 1993. Т. 1. [упоряд. В. В. Яременко ; авт. передм. П. П. Кононенко ; прим. Л. Ф. Дунаєвський]. 389 с.
9. Дмитренко М. Українська фольклористика : акценти сьогодення. *Розвідки, статті* / М. Дмитренко. Київ : Сталь, 2008. 235 с.
10. Давидюк В. Українська міфологічна легенда. Львів : Світ, 1992. 176 с.
11. Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки. Київ : Наук. думка, 1984. 472 с.
12. Думи. Історико-героїчний цикл : збірник / вступ. ст. М. Стельмаха. Київ : [б. в.], 1982. 159 с.
13. Дунаєвська Л. Українська народна казка. Київ : [б. в.], 1987. 127 с.

14. З живого джерела. Українські народні казки в записах, переказах та публікаціях українських письменників / упоряд., літер. обробка, вступ. стаття та приміт. Л. Дунаєвської. Київ : [б. в.], 1990. 512 с.
15. Закувала зозуленька. Антологія української народної творчості. Київ: Веселка, 1998. 500 с.
16. Калинова сопілка. Антологія української народної прозової творчості. Київ : Веселка, 1998. 502 с.
17. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : у 2-х книгах, 4-х томах. Київ : Обереги, 1994.
18. Костомаров М. Слов'янська міфологія. Київ : Либідь, 1994. 283 с.
19. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість : підручник. 3-тє вид. Київ : Знання-Прес, 2005. 591 с.
20. Лисюк Н. А. Постфольклор в Україні. Київ : Агентство «Україна», 2012. 348 с.
21. Лозко Г. Українське народознавство. вид. 5-те, зі змін. та допов. Тернопіль : Мандрівець, 2011. 512 с.
22. Нечуй-Левицький І., Антонович В., Гнатюк В., Андрієвський О., Панова Т. Українська демонологія. Київ : Стилет і стилос, 2022. 168 с.
23. Плісецький М. Українські народні думи. Сюжети і образи. Київ : Веселка, 1994. 364 с.
24. Руснак І. Думи та історичні пісні: тексти та їх інтерпретація. Кіровоград : Степова Еллада, 1999. 96 с.
25. Руснак І. Український фольклор : навч. посіб. Київ : Академія, 2010. 300 с.
26. Семеног О. М. Український фольклор : навч. посіб. Глухів : РВВ ГДПУ, 2004. 256 с.
27. Скуратівський В. Дідух: свята українського народу. Київ : Освіта, 1995. 272 с.
28. Українознавство : посіб. / укл. В.Я. Мацюк, В. Г. Пугач. Київ : Зодіак-ЕКО, 1994. 399 с.

29. Українські перекази. Київ : Довіра, 1992. 134 с.
30. Українська фольклористика. Довідник / укл. і заг. ред. М. Чернопиского. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 448 с.
31. Філоненко С. О. Усна народна творчість: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 416 с.

Інтернет-ресурси

1. Гарасим Я. Нариси до історії української фольклористики: навч. посіб. Київ : Знання, 2009. 301 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Harasym_Yaroslav/Narysy_do_istorii_ukrainskoi_folklorystyky/
2. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу (Ескіз української міфології). Київ : АТ «Обереги», 1992. 88 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Nechui-Levytskyi/Svitohliad_ukrainskoho_narodu/
3. По суті. Українська міфологія. URL: https://www.youtube.com/@po_suti_/playlists
4. Україна споконвічна. URL: <https://etnoua.info/folklor/folklor-teksty/>
5. Український автентичний фольклор. #1. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XDE8szN-3oY>
6. Фольклор – народна мудрість. URL: <https://mala.storinka.org/%D1%84%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D1%80-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D1%83%D0%B4%D1%80%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.html>
- Цифровий архів фольклору Слобожанщини і Полтавщини. URL: <https://folklore.kh.ua/>
7. Цифровий архів фольклору Слобожанщини та Полтавщини. URL: <https://folklore.kh.ua/>
8. Spadok.org.ua: інформаційно-аналітичний і культурно-просвітницький портал. URL: <https://spadok.org.ua/>

Навчальне видання

Методичні вказівки

до практичних занять з дисципліни «Усна народна творчість»
для здобувачів вищої освіти денної форми навчання
спеціальності 014 «Середня освіта (українська мова і література)»

У к л а д а ч:

О. Л. Кравченко

Видавництво

Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

e-mail vidavnictvoSNU.ua@gmail.com